

**РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ В СИСТЕМІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Розглянуто сутність та структуру реального сектора економіки як об'єкта дослідження в системі економічної безпеки держави. Окреслено основні ризики та загрози розвитку реального сектора економіки.

Ключові слова: економічна безпека держави, реальний сектор економіки, система, структура.

Реальний сектор економіки, де створюється значна додана вартість, виступає базисом конкурентоспроможності національної економіки. Від параметрів його розвитку і функціонування залежать домінуючі характеристики економічної безпеки держави. Це актуалізує проблему теоретико-методичного узагальнення ролі і місця, механізмів, інструментів та принципів засад державного регулювання розвитку економічних агентів базових видів економічної діяльності (як сектора економіки) в системі забезпечення економічної безпеки держави. Ці завдання особливо важливі в умовах її трансформаційних змін, за яких базові галузі економіки дедалі частіше зазнають впливу кризових ситуацій і мають низку проблем, як таких, що збереглися з часів первинного накопичення капіталу, так і набутих у посттрансформаційний період. Важливою умовою конструктивних економічних реформ є наукове осмислення ситуації життєздатності підприємств базових видів національної економіки, а саме об'єктивна оцінка її передумов, виокремлення базису, на основі якого здійснюється економічне зростання держави, посилення індустріальної могутності держави, збільшення загальнонаціонального багатства.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день серед науковців відсутній єдиний погляд щодо визначення поняття реального сектору економіки, його значення в економічній системі. Так окремі фахівці у своїх працях аналізують загрози динамічному розвитку реального сектора (М. Єрмошенко [6, с. 146], В. Лаптеєв [7, с. 23]), негативні прояви його структурних деформацій (В. Черковець [12, с. 51]), деструктивний вплив нераціональної фінансової політики держави на базові види економічної діяльності (Т. Барсегов [4], В. Наливайський [5, с. 150-160], А. Семенов [11, с. 181-188]). Однак наукового осмислення та обґрунтування потребує проблема визначення місця реального сектора економіки в системі економічної безпеки держави.

У зв'язку з цим метою статті є окреслення основних ризиків та загроз розвитку реального сектору економіки, а також його визначення як об'єкта дослідження в системі економічної безпеки держави.

Підставою для широкого розуміння реальної економіки (сектора) є створення (виробництво)

валового національного продукту, концепція та методологія обчислення якого склала теоретичну основу системи національних рахунків, офіційно прийнятої ООН. У межах системи національних рахунків сформоване й поняття економічного виробництва, що містить всі види економічної діяльності, які враховуються у ВВП (ВНП), у тому числі тіньового характеру – як легальні, так і неформальні (заборонені).

Для систематизації уявлення місця реального сектора в економічній системі, зокрема з позицій її безпеки, звернемося до сучасних теоретичних положень, в основі яких лежить критерій участі видів економічної діяльності у створенні суспільного продукту. Згідно з останнім до реальної економіки зараховується матеріальне виробництво, торгівля і сфера нематеріальних послуг, посередницька діяльність банків і страхових установ, які здійснюють свій внесок у ВВП, до фінансового сектора відносяться всі операції господарюючих суб'єктів, пов'язані з придбанням фінансових зобов'язань і фінансових активів на спекулятивній основі.

Адже, незважаючи на численні якісні і кількісні зміни, і досі значення матеріального виробництва не змінилося: галузі, що виробляють сировину та переробляють її, забезпечують відтворення сукупного суспільного продукту. Крім цього з'явилися нові наукоємні галузі виробництва, значення яких постійно зростає. Ці структурні зміни знайшли своє відображення в трисекторальній моделі структури економіки, запропонованої К. Кларком, і надалі доповненої С. Любимцевою [8, с. 39].

Відповідно до функціонально-відтворювальної моделі структури національної економіки частина економічної системи – реальна економіка містить три сектори: видобувні галузі, галузі, що виробляють кінцевий продукт (сюди ж входить частина грошового обігу, що обслуговує виробництво), і сферу матеріальних та нематеріальних послуг, які забезпечують функціонування факторів виробництва.

Другу частину становить фіктивна економіка, що охоплює інформаційне виробництво і віртуальний товарообіг, а також фінансовий ринок, пов'язаний з віртуальною частиною грошового обороту.

У зв'язку з тим, що інформаційна революція спричинила інтенсивне зростання нових технологій, що забезпечують надвисоку рентабельність

інвесторам, то до цього часу між фіктивною та реальною складовими економічної системи йде конкуренція за залучення інвестицій.

Як зауваження до розглянутої моделі додамо, що у зв'язку із масштабністю і швидкістю розвитку як фінансового сектора, так і галузей так званої нової інформаційної економіки, в найближчому майбутньому буде справедливим вислів М. Кастельса: «Нереальною економікою» потрібно швидше називати той світ, який зараз вважають «реальною економікою», оскільки в час капіталізму мережевих структур справжня реальність, де створюють і втрачають, розміщують і зберігають гроші, знаходиться у фінансовій сфері. Щоб фінансовий капітал міг працювати і конкурувати, він повинен спиратися на знання та інформацію, які отримують забезпечення завдяки інформаційним технологіям» [10, с. 148].

Наявність матеріальної та нематеріальної складових у структурі реального сектора економіки на основі дослідження основних функцій інституційних одиниць в рамках системи національних рахунків [9, с. 37] дозволяє віднести до реального сектора економіки таких суб'єктів, як нефінансові корпорації та домашні господарства.

Сегмент «нефінансові корпорації», що охоплює інституційні одиниці, основною функцією яких є виробництво товарів і нефінансових послуг з метою отримання прибутку. Ресурси цих одиниць формуються головним чином за рахунок надходжень від реалізації вироблених товарів і послуг. Оскільки основна мета нефінансових підприємств спрямована на виробництво з метою отримання прибутку в межах свого ринкового випуску, то раціонально їх віднести до суб'єктів реального сектора економіки.

Сегмент «домашні господарства», в якому інституціональною одиницею є домашнє господарство, яке виробляє товари і послуги як для власного споживання, так і для реалізації. Логічним видається віднести до реального сектору економіки тільки ту частину інституційних одиниць домашніх господарств, яка спрямована на реалізацію своїх товарів у ринковій формі, тим самим беручи участь у розподілі ВВП.

Інституційні одиниці інших секторів, що існують у системі національних рахунків, видається недоцільним зараховувати до суб'єктів реального сектора економіки через низку причин. Так, наприклад, до сегменту «фінансові корпорації» входять інституційні одиниці, зайняті фінансовими операціями та операціями зі страхування на комерційній основі незалежно від форм власності. Відповідно, фінансові корпорації є суб'єктами фінансового сектора економіки.

Недоцільно до реального сектора відносити й органи державного управління. Адже найважливішою функцією владних структур є перерозподіл національного доходу і багатства. Суб'єкти цього сегмента є інституційними одиницями неринкового випуску, не створюють доданої вартості і можуть виступати тільки як допоміжні інституційні одиниці при розподілі ВВП.

Ресурси організації сегмента «некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства» складаються здебільшого з внесків, пожертвувань, дарувань і доходів від власності. Відповідно, як і в органів державного управління, їх діяльність має

неринковий характер, а безпосередньо інститути є допоміжними інституційними одиницями для інших секторів.

Таким чином, у межах системи національних рахунків до реального сектора економіки можна віднести інституційні одиниці, основними функціями яких є виробництво товарів і надання ринкових нефінансових послуг, тобто нефінансові корпорації та домашні господарства як суб'єкти підприємницької діяльності.

Різноманітність теоретичних підходів до дослідження структури реального сектора і його взаємодії з іншими складовими економічної системи спричинила гострі дискусії. З одного боку, бар'єрами на шляху генерації і дифузії інновацій, розповсюдження нововведень в економіці є відсутність збалансованої взаємодії фінансового і реального секторів економіки, перш за все – недостатній рівень розвитку і якості фінансових інститутів. З іншого боку, інститути реального сектора економіки, що мають вільні грошові кошти, замість вкладення їх у нові технології і техніку, самі спрямовуються у фінансовий сектор із спекулятивною метою заради отримання високого прибутку.

Дж. Гунтер, С. Лоун і К. Робінсон [3, с. 31-48] досліджували взаємовплив фінансового і реального сектора економіки штату Техас протягом 1976-1990 рр. Це емпіричне дослідження показало, що реальний сектор мав досить сильний вплив на банківський, тоді як погіршення ситуації в банківському секторі Техасу не вплинуло на зниження темпів економічного зростання.

Сучасний етап розвитку економічних систем розвинених держав багато дослідників називають фінансовим капіталізмом у зв'язку з переважаючим впливом фінансового сектора над реальним. При цьому відсутня однозначність в оцінці цього впливу. Низка науковців вважає фінансовий ринок важливою детермінантою економічного зростання [1; 2]. Так Дж. Тобін і Дж. Стігліц відзначають негативний вплив фінансових ринків на реальний сектор економіки, але разом з цим вважають це тимчасовим явищем, інші (Х. Мінські, Р. Гутман) – безпосереднім наслідком самої логіки розвитку ринкової економіки.

Зауважимо, що взаємозв'язок фінансового і реального секторів економіки здійснюється через: обслуговування розрахунків між підприємствами як у грошовій формі, так і з застосуванням документарних видів операцій і корпоративних пластикових карток; обслуговування розрахунків підприємств з населенням – фізичними особами (працівниками цих підприємств); обслуговування боргових зобов'язань підприємств; кваліфіковане забезпечення інтересів підприємств на фінансових ринках; участь банків в управлінні підприємствами через механізм володіння акціями останніх і процедуру банкрутства, а також участь підприємств в управлінні банками; надання взаємних консультаційних послуг; надання банками депозитарних послуг із зберігання цінностей і цінних паперів підприємств; взаємодію в межах процесів фінансового інвестування і кредитування; фінансування інноваційно-активних підприємств з метою впровадження і розповсюдження інновацій; кредитування; страхування; короткострокові і довгострокові інвестиції в корпоративні цінні папери з метою підвищення їх вартості і з метою отримання

процентних доходів у майбутньому.

Проте важливим завданням державної політики в межах забезпечення економічної безпеки країни є виявлення структурних елементів реального сектора економіки передусім за для того, щоб через взаємодію реального сектору та його структурно-функціональних складових з іншими елементами економічної системи забезпечити стійке зростання та економічну безпеку держави. На основі узагальнення теоретичного базису місця реального сектора економіки в системі економічної безпеки держави видається доцільним стверджувати про концентрацію засобів мінімізації негативного впливу загроз на стабільний розвиток національного господарства за такими структурно-функціональними напрямками, як фінансова, зовнішньоекономічна, сировинно-ресурсна, продовольча, енергетична та технологічна, адже саме за цими складовими виявляються найбільш істотні

ризики для безпеки економіки (рис. 1). Причому динамізм економічних процесів, загострення конкурентних відносин, нестабільність економічних інститутів, фінансова напруга і складність структурних зрушень створюють кризові ситуації, загрози економічній безпеці країни, особливо в її реальному секторі. Це обумовлює необхідність аналізу негативних тенденцій, що перешкоджають ефективному функціонуванню реального сектора економіки, його сталому розвитку, а також розробки і вжиття дієвих заходів щодо зниження рівня загроз безпеці базових видів економічної діяльності. Загрози як деструктивні фактори безпеки реального сектора економіки породжуються нестійким станом внутрішнього та зовнішнього ринків, помилками в регулюванні реформаційних процесів, порушенням відтворювальних пропорцій та структурними дисбалансами в економічній системі.

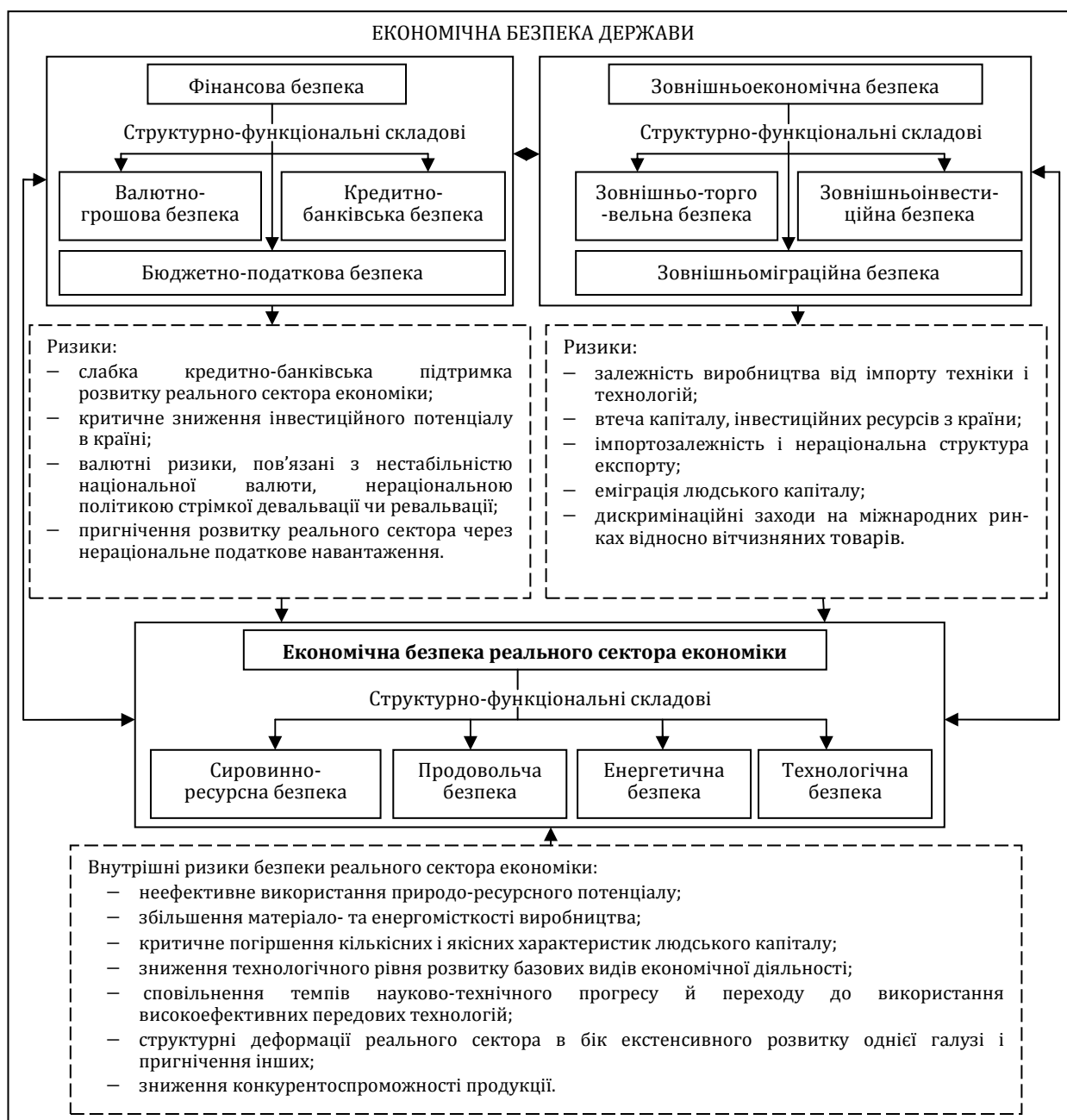

Рис. 1. Місце безпеки реального сектора економіки в системі економічної безпеки держави*

* Розробка автора

Оскільки реальний сектор функціонує у тісній взаємодії з фінансовим сектором, то це обумовлює виникнення взаємозалежностей між фінансовою безпекою держави та економічною безпекою реального сектора. Порушення стабільності фінансової безпеки (чи її складових -- валютно-грошової, бюджетно-податкової, кредитно-банківської) створює ризики для реального сектора, що виявляються через слабкість кредитно-банківської підтримки розвитку базових галузей, критичне зниження інвестиційного потенціалу в країні, нерациональну політику стрімкої девальвації чи ревальвації, пригнічення розвитку реального сектора через необґрунтоване податкове навантаження.

В умовах посилення впливу зовнішніх макроекономічних шоків на національні економіки, особливо під час глобальної фінансово-економічної кризи, збільшується чутливість реального сектора до змін у стані зовнішньоекономічної безпеки. Так зниження рівня зовнішньоторговельної, зовнішньоінвестиційної, зовнішньоміграційної безпеки (структурно-функціональних складових зовнішньо-економічної безпеки) може чинити деструктивну дію на розвиток реального сектора через механізми втечі капіталу, інвестиційних ресурсів з країни, посилення залежності виробництва від імпорту техніки і технологій, створення імпорто-залежності і нерациональної структури експорту, еміграцію людського капіталу.

Низку ризиків економічній безпеці реального сектора створюють його внутрішні структурні деформації, нестійкість розвитку базових видів економічної діяльності, що є джерелом виникнення загроз сировинно-ресурсній, продовольчій, енергетичній, технологічній безпеці. Так економічну безпеку реального сектора послаблює: неефективне використання природо-ресурсного потенціалу; збільшення матеріало- та енергоємності виробництва; критичне погіршення кількісних і якісних характеристик людського капіталу; зниження технологічного рівня розвитку базових видів економічної діяльності; сповільнення темпів науково-технічного прогресу й переходу до використання високоефективних передових технологій; структурні зміни реального сектора в бік екстенсивного розвитку однієї галузі і пригнічення інших; зниження конкурентоспроможності продукції.

Характерною ознакою останніх років стало те, що глобальна фінансово-економічна криза чинить безпосередню і сильну дію як на фінансовий, так і реальний сектори економіки, на систему взаємозв'язків між ними, а це істотно позначається на характеристиках економічної безпеки держави. Відбувається трансформація всіх міжсекторальних взаємозв'язків: основним трендом стає посилення, з одного боку, міжсекторальної дивергенції, з іншого боку, спостерігається домінування фінансового сектора над реальним. Фінансово-економічна криза загострює наявні суперечності між фінансовим і реальним сектором економіки, створює диспропорції між ними, знижує ефективність функціонування кожного з секторів економіки, збалансованість і результативність їх міжсекторальної взаємодії, а відтак мотивує розгляд секторів економіки в якості об'єктів економічної безпеки держави.

Отже, динамізм економічних процесів, загострення конкурентних відносин, нестабільність економічних

інститутів, фінансова напруга і складність структурних зрушень створюють кризові ситуації, загрози економічної безпеці країни, особливо в її реальному секторі. Це обумовлює необхідність аналізу негативних тенденцій, що перешкоджають ефективному функціонуванню реального сектора економіки, його сталому розвитку, а також розробки і вжиття дієвих заходів щодо зниження рівня загроз безпеці базових видів економічної діяльності. Загрози як деструктивні фактори безпеки реального сектора економіки породжуються нестійким станом внутрішнього та зовнішнього ринків, помилками в регулюванні реформаційних процесів, порушенням відтворювальних пропорцій та структурними дисбалансами в економічній системі.

Список літератури

1. Beck, T. *Stock markets, banks and growth: correlation or causality* [Електронний ресурс] / T. Beck, R. Levine // *Режим доступу*: <http://cdi.mecon.gov.ar/biblio/docolec/bm/pr2670.pdf>.
2. *The Financial-Real Sector Nexus: Theory and Empirical Evidence* [Електронний ресурс] / David Blum, Klaus Federmaier, Gerhard Fink, Peter Haiss // *IEF Working Paper*. – № 43, September, 2002. – *Режим доступу*: <http://epub.wu.ac.at/196/1/document.pdf>.
3. Gunther, J. W. *Bank Credit and Economic Activity: Evidence from the Texas Banking Decline* [Текст] / J. W. Gunther, C. S. Lown, K. J. Robinson // *Journal of Financial Services Research*. – 1995. – P. 31–48.
4. Барсегов Г. Г. *Тенденции взаимодействия финансового и реального секторов экономики* : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / Г. Г. Барсегов. — Саратов : Саратовский гос. социально-экономический ун-т, 2010. — 20 с.
5. *Влияние финансовых рынков на развитие корпораций реального сектора российской экономики* [Текст] : монография / Под ред. Наливайского В. Ю. ; Ростовский государственный экономический университет «РИНХ». – Ростов-на-Дону, - 2009. – 248 с.
6. Ермошенко, М. М. *Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення* [Текст] : монографія / М. М. Ермошенко. – К.; 2001. – 309 с.
7. Лаптев, В. В. *Предпринимательское (хозяйственное) право и реальный сектор экономики* [Текст] / В. В. Лаптев : Российская акад. наук, Ин-т государства и права. – М. : Инфотропик Медиа, 2010. – 88 с.
8. Любимцева, С. *Законы структурной эволюции экономических систем* [Текст] / С. Любимцева // *Экономист*. – 2003. – № 10. – С. 39.
9. Моторин, Р. М. *Концептуальна схема аналізу розвитку інституційних секторів економіки України* [Текст] / Р. М. Моторин, К. Р. Приходько // *Статистика України*. – 2005. – № 1. – С. 34-40.
10. *Новая индустриальная волна на Западе. Антология* [Текст] / Под ред. В. Иноземцева. – М., 1999. – 498 с.
11. Семенов, А. *Взаємодія банківського і реального секторів економіки України: основні тенденції* [Текст] / А. Семенов // *Финансы, учет, банки*. – Выпуск № 1 (16). – 2010. – С. 181-188.
12. Черковец, В. *О содержании понятия «реальный сектор экономики» и роли материального производства* [Текст] / В. Черковец // *Российский экономический журнал*. – 2001. – № 11-12. – С. 51.

РЕЗЮМЕ

Юрків Надія

Реальный сектор экономики как объект исследования в системе экономической безопасности государства

Рассмотрены сущность и структура реального сектора экономики как объекта исследования в системе экономической безопасности государства. Определены основные риски и угрозы развития реального сектора экономики.

RESUME

Yurkiv Nadia

The real sector of economy as an object of study in the system of state economic security

The essence and structure of the real sector of economy as an object of study in the system of economic security is analyzed. Basic risks and threats of the real economy are determined.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2012 р.